

Сіроштан Юрій Володимирович
к.ю.н., завідувач кафедри
спеціальних дисциплін
Криворізького факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДОСВІД ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПАТРУЛЬНИХ СЛУЖБ ПОЛІЦІЇ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ, КАНАДИ, США ТА ФРАНЦІЇ ЯК ПЕРЕДУМОВА ПРОТИДІЇ ПРОЯВАМ СЕПАРАТИЗМУ ТА ЕКСТРЕМІЗМУ

Реформування, що відбувається в Україні, вимагає перебудови і значного підвищення рівня ефективності та якості діяльності правоохоронних органів. У першу чергу ці вимоги стосуються патрульної служби – найчисельнішого загону правоохоронців, що безпосередньо виконує завдання з охорони публічного порядку й безпеки, профілактики проявів сепаратизму, екстремізму. Успішне виконання цих завдань неможливе без урахування кращих зразків досвіду таких зарубіжних «флагманів», як Великобританія, Канада, США та Франція.

Для зручнішого проведення характеристики доцільно поділити правові системи згаданих зарубіжних країн на загальну систему (систему статутного права, до яких відносяться Великобританія, США та Канада) та континентальну систему, представником якої є Франція. Такий поділ викликано кількома причинами. Головною з них є те, що в країнах континентального права існують «писані», тобто прийняті вищими органами законодавчої влади, кримінальні, кримінально-процесуальні й інші кодекси, які регламентують діяльність правоохоронних органів та весь процес виявлення правопорушень і їх попередження, а також покарання правопорушників. У країнах загального (статутного) права такі детальні систематизовані кодекси відсутні, а діяльність правоохоронних органів регламентується тут статутами (актами парламенту), які приймаються щорічно, або судовими прецедентами. Разом з тим зазначимо, що цей поділ можна назвати дещо умовним оскільки, наприклад, в Канаді існує свій кримінальний кодекс, прийнятий парламентом. Є Федеральний кримінальний кодекс у США, водночас у кожному штаті США діє свій кримінальний кодекс, прийнятий законодавчими органами штатів. У Великобританії існує усталена система статутів, прийнятих парламентом, які, з певними припущеннями, можна вважати кодифікованим законодавством, що регулює діяльність правоохоронних органів та поліції зокрема [1; 2].

Враховуючи таку правову специфіку, зупинимось більш детальноше на наданні характеристики превентивної діяльності патрульних служб поліції Великобританії, Канади, США та Франції [3; 4].

Робота Британської патрульної поліції з охорони публічного порядку, профілактиці проявів сепаратизму, екстремізму, затриманню та ізоляції правопорушників, видання окремих розпоряджень та нормативних актів, спрямованих на покращення цього напрямку, адміністративною діяльністю не зветься. У ряді випадків вживається термін «охорона королівського порядку» [5] та запозичений з США термін охорона «публічного» порядку. Питання про те, хто за-

ймається попередженням вказаних проявів, в юридичній літературі Великобританії також не ставиться. Мається на увазі, що всі поліцейські, які носять форму, повинні цим займатися [6]. Але, як свідчить статистика, робота з попередження злочинності, сепаратизму, екстремізму займає понад 35-40% всього робочого часу поліції Великобританії [7].

Необхідно підкреслити, що вся профілактична діяльність у Великобританії щорічно детально організується та планується. На основі аналізів складаються пропозиції щодо покращення роботи і доводяться до відома всіх поліцейських, які працюють у цій сфері [8; 9, с. 75]. Вони також мають право вносити пропозиції щодо покращення діяльності поліції.

Для прикладу візьмемо організацію охорони публічного порядку, профілактики проявів сепаратизму, екстремізму у місті Нью-Касл.

Ця діяльність має свої особливості:

1) 75% всього особового складу патрульної поліції працює в період від 22-00 до 04.00, тобто тоді, коли скоюється найбільша кількість правопорушень;

2) 12 пар патрульних поліцейських зосереджені лише в центрі міста, де функціонують нічні клуби, кафе, бари та інші розважальні заходи;

3) патрулювання здійснюється лише пішки, але при черговій частині знаходиться поліцейський автобус зі спеціальною черговою групою поліцейських, який при виникненні ускладнень оперативно допомагає у встановленні порядку, затриманні правопорушників та доставлянні їх до поліцейських дільниць. На чергуванні також перебувають спеціальні підрозділи поліцейських з собаками [10].

У деяких регіонах, наприклад у Нотумбрії, у суботу та неділю у вечірній час задіяно до 80% всього особового складу. Вдень на службі перебуває лише 10-15% особового складу, тому складається враження, що у Великобританії працює дуже мало поліцейських [11].

Приблизно таку ж картину зафіксовано й у Канаді. Поліцейський офіцер, згідно зі статистичними даними, реєструє правопорушення, за яке може бути порушено кримінальну справу, приблизно раз на тиждень. Але не обов'язково порушник може бути засуджений. Тобто це так зване «сумарне» правопорушення, за яке правопорушник може бути притягнений до відповідальності суддею одноособово, але може бути і не засудженим. Досягає ж засудження правопорушника поліцейський Канади в середньому один раз на 9 місяців.

Слід враховувати і таку особливість канадської поліції, як її поділ на федеральну, провінційну та муніципальну. Тому і кожна поліція має свою організаційну структуру, свої чергові частини, патрульну та дорожню поліцію та ін.

Наприклад, Королівська канадська кінна поліція поділена на тринадцять регіональних штабів, які розташовані в столицях провінцій. У свою чергу, вони мають 41 підрозділ, а підрозділи складаються з 700 відділів, кожен з яких відповідно має свою чергову частину [12, с. 341]. Як і у Великобританії, невеликі поліцейські дільниці вночі зачиняються, всі громадяни знають номери домашніх телефонів поліцейських, і якщо трапляється якась несподіванка, то поліцейські прибувають на роботу з дому. У великих містах та столиці створено спеціальні підрозділи патрульної служби, які працюють цілодобово. Але більшість поліції задіяна в нічний час [13].

Основні зусилля патрульної поліції Канади спрямовані на профілактику,

і вимога поліцейського до громадянина є законом.

У США поліцейські відомства стверджують, що їх основне завдання – це боротьба зі злочинністю. Але, як стверджує статистика, понад 50% усієї роботи поліції США – це рутинна повсякденна діяльність, спрямована на профілактику, виявлення, попередження та припинення дрібних правопорушень, підготовка матеріалів для розгляду в судах [14].

Так, Д.Ф. Коул з Коннектикутського університету (США) проаналізував діяльність більше ніж 900 патрульних поліцейських США у процесі виконання ними своїх службових обов'язків. У результаті аналізу він наводить такі цифри:

1) у середньому за добу за час виконання своїх службових обов'язків патрульні поліцейські витрачають лише 3% свого робочого часу на злочини проти особи;

2) кожен патрульний витрачає до 15% свого робочого часу на розкриття злочинів, пов'язаних з власністю, розшуком злочинців, які їх скоїли, та інші пов'язані з цими злочинами дії;

3) на регулювання дорожнього руху у випадках ДТП та інших подій, спостереження за дорожнім рухом, перевірку водіїв та інші дії втрачається 9-11% всього робочого часу;

4) частина часу, яка витрачається патрульними поліцейськими США на допомогу потерпілим, тим, які заблукали, людям похилого віку, на пошуки загублених речей, пошуки зниклих тварин тощо, становить приблизно 12-13%;

5) весь інший час, тобто приблизно 60%, витрачається на охорону публічного порядку, профілактику проявів тероризму, сепаратизму, екстремізму [15].

Аналіз, проведений Д. Лівінгстоном у праці «Злочини та кримінологія», в основному співпадає з висновками Дж. Ф. Коула. Кількість часу, яку витрачає в середньому поліцейський США на різні види діяльності під час виконання своїх службових обов'язків, за його аналізом, розподіляється таким чином:

1) робота по розкриттю злочинів, скоєних проти особи – 2,96%;

2) робота з розкриття злочинів, скоєних проти власності – 14,82%;

3) регулювання поліцейськими дорожнього руху – 9,20%;

4) спостереження за станом громадського порядку – 9,20%;

5) соціальна допомога малозабезпеченим верствам населення – 13,70%;

6) профілактична діяльність – 50,19% [16].

Система поліції та жандармерії Франції склалась у процесі історичного розвитку країни і є досить своєрідною. Жандармерія Франції, яка обслуговує понад 90% території країни, де проживає 60% населення, підпорядкована Міністерству оборони і виконує його директиви. Поліція обслуговує 10% території та 40% населення і підпорядкована Міністерству юстиції [17].

Наприклад, поліція Парижа патрулює місто, охороняє порядок у місті, займається розкриттям злочинів та ін. В той же час у Парижі ряд особливо важливих об'єктів охороняється жандармерією. При виникненні надзвичайних ситуацій або загрози терористичного акту ці дві правоохоронні організації діють разом [18]. У звичайний вечір в Парижі для охорони публічного порядку задіяні понад 10 тисяч поліцейських та жандармів.

Маленькі міста та сільська місцевість – це повністю юрисдикція жандармерії. Поліція працює лише у великих містах, на залізницях та по окремих напрямках діяльності, наприклад поліція лотерей, моралі та ін. З іншого боку,

жандармерія також має певні напрями роботи, крім охорони громадського порядку. Існує морська та річкова жандармерія, гірська та гірсько-рятувальна жандармерія, жандармерія озброєння та ін.

Залежно від розміру поліцейської дільниці та оперативної обстановки на дільницях чергування поліцейських у Франції організовано по-різному. Там, де поліцейські функції виконує жандармерія і дільниці невеликі, цілодобового чергування немає, але воно може бути запроваджене у випадку ускладнення оперативної обстановки, скоєння серії резонансних злочинів та з інших причин. У звичайний період дільниця зачиняється на ніч, але жандарми є відповідальними, і якщо трапляється якась несподіванка, вони завжди в готовності прибути на місце події.

Отже, превентивна діяльність патрульних служб поліції Великобританії, Канади, США та Франції в тому розумінні, як це прийнято на Україні, окремо як вид діяльності не виділяється, цим займаються всі працівники поліції, що носять формений одяг (за винятком детективів), її змістом охоплюються всі заходи щодо попередження правопорушень, охорони публічного порядку та боротьби зі злочинами. У країнах загального права (на прикладі Великобританії, Канади та США) превентивна діяльність поліції з охорони публічного порядку та боротьби зі злочинністю, профілактики проявів сепаратизму, екстремізму не є централізованою та визначається багатьма нормативними актами (статутами), у тому числі судовими прецедентами. У країнах континентальної правової системи (на прикладі Франції, у т.ч. України) вказаний напрямок діяльності є чітко регламентованим у нормативно-правових актах, що приймаються вищим законодавчим органом влади. Патрульні служби поліції зарубіжних країн володіють значно більшим часом на проведення заходів з попередження, виявлення та припинення правопорушень, тому що не мають дискретних повноважень з притягнення правопорушників до відповідальності.

1. English I., Card R., Butterworth's Police Law, 6-th edition, Butterworth, London 1999. pp. 1, 2, 18, 46, 109, 182, 467, 468, 457-472, 520, 691-694.

2. Dalley M.I., Landry P. R. Changing the Way We Do Business into the Twenty – First Century, Gazette, Vol. 62, # 1, 2000.

3. English I., Card R., Butterworth's Police Law, 6-th edition, Butterworth, London 1999. pp. 1, 2, 18, 46, 109, 182, 467, 468, 457-472, 520, 691-694.

4. Sampson F., Blackstone's Police Manual, General Police Duties 1998/99, London, Blackstone, 1999, pp. 183, 217.

5. Lord Hailshame of Maryenborne, Laws of England, Butterworths, London, 1990. pp. 112, 200.

6. Koch B.C.M. The Politics of Crime Prevention, Aldershot, Ashgate, 1998, p. 103.

7. Report of the Commissioner of Police of the Metropolis 1995/96, Secretary of State for the Home Department, London 1996, p. 111.

8. Butler A.I.P. Police Management 2nd edition, Billing and Sons LTD, Dartmouth, 1994. P. 94.

9. Губанов А.В. Полиция зарубежных стран. М., 1999. 74 с.

10. Police Review, 1 May, 1998, pp. 22-23.

11. Police Review, 10 April, 1998, p. 18.

12. Бандурка О.М. Основи управління в органах внутрішніх справ України: теорія, досвід, шляхи удосконалення. Харків: Основа, Харків, 1996. С. 341.

13. Pony Express #9 1998.

14. Police Chief 1998, May, p. 28.

15. Coul J. The Function and the Role of the Police Studies, Academy of Criminal Justice,

volume 17(2), Baden Wurtemberg, 1994, pp. 12, 21.

16. Livingstone I. Crime and Criminology. 2nd edition, Prentice Hall, New Jersey, 1996, p. 402.

17. Dien F., Maintien de l'Ordre et defense, Preparation au concours d'admission a l'ecole de formation des officiers de gendarmerie, Centre de documentation, Paris, 1996.

18. La Gendarmerie Aujourd'hui, Atlas, Paris, 1991, pp. 84-87.

Солдатенко Олена Анатоліївна

к.ю.н., доц., доцент кафедри

кримінального процесу

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО МОЖЛИВОСТІ ЗДІЙСНЮВАТИ ВІДБІР ЗРАЗКІВ У ОСОБИ, ДО ПРОВЕДЕННЯ ЇЇ ДОПИТУ ЯК СВІДКА

Порядок отримання зразків для експертизи регламентовано ст. 245 КПК України. Нею визначено, що у разі необхідності отримання зразків для проведення експертизи вони відбираються стороною кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи або за клопотанням якої експертиза призначена слідчим суддею. У випадку, якщо проведення експертизи доручено судом, відібрання зразків для її проведення здійснюється судом або за його дорученням залученим спеціалістом (ч. 1 ст. 245 КПК України).

Порядок відібрання зразків з речей і документів встановлюється згідно з положеннями про тимчасовий доступ до речей і документів (статті 160-166 КПК України) (ч. 2 ст. 245 КПК України).

Відбирання біологічних зразків у особи здійснюється за правилами, передбаченими статтею 241 КПК України. У разі відмови особи добровільно надати біологічні зразки слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження, що розглядається в порядку, передбаченому статтями 160-166 КПК України, має право дозволити слідчому, прокурору (або зобов'язати їх, якщо клопотання було подано стороною захисту) здійснити відбирання біологічних зразків примусово (ч. 3 ст. 245 КПК України).

Особливістю отримання зразків для експертизи є те, що ця процесуальна дія направлена не на виявлення і фіксацію доказів у протоколі, а на забезпечення експерта матеріалами, які йому необхідні для порівняльного дослідження з метою вирішення питання щодо ідентифікації матеріальних слідів, інших речових доказів, що виявлені і вилучені під час огляду місця події, обшуку, при провадженні інших слідчих (розшукових) та процесуальних дій. Не дивлячись на те, що зразки містять в собі відповідну інформацію, вони не встановлюють обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, тому використати їх як докази неможливо. Доказового значення ця інформація може набути тільки після проведення експертизи.

Стаття 245 КПК України не визначає поняття і не містить переліку зразків, які одержуються для експертного дослідження. Вони можуть бути різноманітними: ними можуть бути зразки почерку, відбитків пальців рук, крові, слини, інших біологічних виділень людини, зразки волосся, нігтів, піднігтьового вміс-